

ANNA KOLASIŃSKA

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

Działania samorządu lokalnego w zakresie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystycznym miasta historycznego – przykład Bochni

Local government activities aimed at using cultural heritage in the tourist development of a historic town: the example of Bochnia

Streszczenie: W polskim systemie prawnym samorząd lokalny jest właścicielem większości zasobów dziedzictwa kulturowego bądź dysponuje uprawnieniami decyzyjnymi, które ich dotyczą. Celem niniejszego opracowania było określenie roli samorządu lokalnego w działaniach zmierzających do wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystycznym na przykładzie Bochni – najstarszego miasta w Małopolsce. Do realizacji tego celu posłużono się następującymi metodami: analiza danych zastanych, kwerenda biblioteczna, analiza oferty turystycznej Kopalni Soli Bochnia, strony internetowe podmiotów związanych z działalnością kulturalną i turystyczną na terenie miasta, badania terenowe obejmujące weryfikację aktualnego stanu prowadzonych przedsięwzięć. Ustalono, że dziedzictwo kulturowe stanowi dla samorządu lokalnego istotny element funkcjonowania miasta, czego wyrazem są zapisy w obowiązujących dokumentach strategicznych i planistycznych. Miasto wykorzystuje dziedzictwo kulturowe przede wszystkim przez kreowanie przestrzeni miejskiej, a także przez podejmowanie współpracy z innymi podmiotami świadczącymi usługi turystyczne.

Abstract: Under Polish law, the local government in its area is the owner of the vast majority of resources that constitute important elements of cultural heritage, or has decision-making powers with respect to them. The way in which local cultural heritage is used depends to a large extent on the strategies local governments adopt and the courses of action chosen. The aim of this study is to determine their role in activities aimed at using cultural heritage in the tourist development of a town, using the example of Bochnia the oldest in Małopolska. The following methods were used to achieve the objective: analysis of known data, library search, an analysis of the tourist offers at the Bochnia Salt Mine, the websites of entities related to cultural and tourist activities in the town, and field research involving verification of the current status of projects undertaken. It was established that for local government, cultural heritage is an important element of the functioning of a town, which is reflected in the provisions of the strategic and planning documents in force. The town makes use of its heritage, first and foremost in the creation of urban space, but also by undertaking cooperation with other entities providing tourism services based on local heritage.

Słowa kluczowe: Bochnia; dziedzictwo kulturowe; dziedzictwo salinarne; samorząd lokalny

Key words: Bochnia; cultural heritage; local government; saline heritage

Otrzymano: 25 października 2024

Received: 25 October 2024

Zaakceptowano: 17 grudnia 2024

Accepted: 17 December 2024

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Kolasińska, A. (2024). Działania samorządu lokalnego w zakresie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystycznym miasta historycznego – przykład Bochni. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 38(4), 49–66. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.384.3>

WSTĘP

W polskim systemie prawnym samorząd lokalny jest właścicielem przeważającej większości zasobów dziedzictwa kulturowego (obiekty zabytkowe, miejsca związane z historią regionu) lub ma względem nich odpowiednie uprawnienia decyzyjne. Samorząd lokalny dysponuje więc szerokim wachlarzem instrumentów prawno-administracyjnych, dzięki którym może decydować o kierunku swojego rozwoju. Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej samorząd lokalny jako organ administracji publicznej zobowiązany jest do ochrony dziedzictwa kulturowego, stając się tym samym jego nadrzędnym interesariuszem (Góral, 2013). Jest on też w dużej mierze odpowiedzialny za zarządzanie ofertą kulturalną jako jej organizator, organ założycielski organizatora lub współpłatnik dotacji umożliwiających ich realizację (Mikos von Rohrscheidt, 2020). Bez wątpienia szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe staje się dziś podstawą do kreowania produktów turystycznych – marki miast i regionów, wizerunku konkretnych miejsc – jak również składnikiem różnego rodzaju usług. W literaturze przedmiotu (Chabiera, 2021; Góral, 2013; Murzyn-Kupisz, 2012; Kozioł, 2021; Zbieranek, 2024) podkreśla się, że dziedzictwo kulturowe powinno być postrzegane przez samorząd jako istotny czynnik kształtujący rozwój lokalny, zarówno społeczny, jak i gospodarczy. Dziedzictwo kulturowe tradycyjnie dzieli się na materialne i niematerialne. Do najbardziej rozpowszechnionych pojęć dziedzictwa kulturowego należy wersja zgodna z Konwencją ws. ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjętą przez UNESCO w 1972 r. (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190), zgodnie z którą dziedzictwo kulturowe obejmuje: „1) zabytki (dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki), 2) zespoły budowli (które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki), oraz 3) miejsca zabytkowe (dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego)”. Warto zaznaczyć, że rozumienie dziedzictwa niematerialnego zostało wypracowane dopiero w 2003 r. w Paryżu. Zgodnie z przyjętą wówczas Konwencją ws. ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Dz.U. 2011 nr 172 poz. 1018) obejmuje ono: „tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego; sztuki widowiskowe; zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne; wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym. Są to praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności, które poszczególne wspólnoty i grupy przekazują z pokolenia na pokolenie, stale odtwarzają w relacji z otoczeniem, oddziaływaniem

przyrody i historią oraz które zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości”. Podejście do dziedzictwa ewaluowało na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Jak twierdzi Nora: „zakończyło ono epokę historii, narodu i zabytków, a otwarło epokę pamięci, społeczności i tożsamości” (Galusek, Jagodzińska, 2024). Obecnie postrzeganie dziedzictwa – w odróżnieniu od postrzegania zabytku – ma charakter dynamiczny, podlegający różnym przekształceniom, które wynikają ze zmieniających się potrzeb użytkowych bądź środowiskowych. Należy jednak podkreślić, że współczesna ochrona dziedzictwa ma dwa zasadnicze cele – zachowanie dziedzictwa i jego wszechstronne wykorzystanie, zwłaszcza w funkcjonowaniu i rozwoju miast oraz regionów (Szmygin, 2016). Coraz bardziej zauważany jest też potencjał dziedzictwa jako ważnego czynnika współtworzącego odpowiednie warunki życia, zarówno w dużych miastach (Tomczykowa, 2014), jak i w mniejszych ośrodkach (Góral 2013; Murzyn-Kupisz, 2010; Przybyszewska-Gudelis, 2001; Zbieranek, 2024). Jak zauważa Langer (2011), również w czasach post-industrialnych ważnym i aktualnym problemem wielu miast staje się poszukiwanie odpowiedniego sposobu na wykorzystanie istniejącego dziedzictwa kulturowego. Szczęólnego znaczenia nabiera w tym wymiarze współczesna ochrona dziedzictwa, łącząca zabiegi konserwatorskie i użytkowanie miejsc zabytkowych, czemu sprzyjają działania rewitalizacyjne poprawiające funkcjonowanie obszarów historycznych.

W literaturze przedmiotu dotyczącej Bochni wyróżniają się prace P. Langer. Badacz zwrócił uwagę na dziedzictwo salinarne jako czynnik atrakcyjności turystycznej (Langer, 2010), a także na konieczność wyeksponowania terenów i obiektów związanych z kopalnią soli w przestrzeni miasta (Langer, 2008). Ponadto podkreślał on wyjątkowe walory miast związanych z górnictwem solinym i ich możliwością adaptacji do nowych funkcji po zaprzestaniu eksploatacji wyrobisk solnych (Langer, 2012). Z kolei funkcjonowanie bocheńskiej kopalni jako zabytku i jej potencjał do tworzenia różnych podziemnych tras został przedstawiony w pracy Szydłowskiego i Flaszy (2022). Kwestie związane z problematyką rewitalizacji miasta poruszał P. Langer w pracy z 2005 r., jednakże ze względu na czas publikacji informacje te mają już historyczne znaczenie. Warto jednak zaznaczyć, że w ówczesnie przygotowywanym programie rewitalizacyjnym brano pod uwagę tylko dwa obiekty należące do historycznego centrum miasta (Muzeum im. Stanisława Fishera i bibliotekę miejską). W obliczu ogromnych zmian dokonanych w ostatnich latach w przestrzeni miasta, a także ze względu na nieuwzględnienie roli władz samorządowych w kształtowaniu funkcji turystycznej podjęto próbę zbadania tychże relacji.

Głównym celem niniejszego artykułu jest określenie roli samorządu lokalnego w działaniach zmierzających do wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystycznym miasta na przykładzie Bochni. Do jego zrealizowania wyznaczono następujące cele szczegółowe: charakterystyka potencjału miasta w zakresie dziedzictwa materialnego i niematerialnego; analiza obowiązujących dla Bochni dokumentów strategiczno-planistycznych; identyfikacja działań i inicjatyw podjętych w przestrzeni miasta, ofercie oraz usługach popularyzujących lokalne dziedzictwo kulturowe związane z górnictwem solnym Bochni. Tym samym w pracy postawiono następujące pytania badawcze:

- W jakim zakresie w obowiązujących w Bochni dokumentach strategiczno-planistycznych uwzględniono dziedzictwo kulturowe miasta?
- W jaki stopniu zawarte w dokumentach planistycznych założenia dotyczące wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki są realizowane?
- W jakim zakresie zidentyfikowane działania oraz inicjatywy nawiązujące do dziedzictwa kulturowego są podejmowane przez samorząd lokalny?

METODYKA

W artykule zastosowano metodę analizy danych zastanych, która obejmowała następujące dokumenty: *Strategię Rozwoju Gminy Miasta Bochnia na lata 2022–2030*, *Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”* (MPZP), *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasta Bochnia*, *Wykaz obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Małopolskiego*, *Gminny Program Rewitalizacji* (GPR). Ponadto analizie poddano informacje pozyskane ze stron internetowych podmiotów związanych z działalnością kulturalną i turystyczną na terenie miasta. W ramach prowadzonych badań terenowych autorka odwiedziła miejsca związane z działalnością turystyczną (m.in. Centrum Informacji Turystycznej i bocheński Oddział PTTK – działające w zrewitalizowanych budynkach kuźni i lodowni – a także Biuro Obsługi Turystyki Sutoris). Ponadto wzięła udział w różnych wydarzeniach (m.in. Święto Ulicy Solnej), zweryfikowała istniejące na terenie miasta szlaki i prowadziła systematyczną obserwację przestrzeni miasta, uzupełnianą o dokumentację fotograficzną (od września 2023 r. do końca września 2024 r.).

CHARAKTERYSTYKA BOCHNI I POTENCJAŁU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA

Bochnia jest miastem o średniowiecznym rodowodzie, położonym w centralnej części województwa małopolskiego – na pograniczu Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej. Jest to najstarsze miasto w Małopolsce, które już w 1253 r. otrzymało przywilej lokacyjny od księcia Bolesława Wstydlwego. Swój rozwój na przestrzeni wieków zawdzięcza odkryciu złóż soli kamiennej w 1248 r. i powstaniu żupy solnej. Wydobycie soli kamiennej sprawiło, że do miasta przybywali nowi mieszkańcy, a rozwój handlu i rzemiosła związanego z działalnością kopalni wzmacniały jego prestiż jako ważnego ośrodka miejskiego. O tym, że bocheńska żupa wzbudzała także zainteresowanie podróżników, świadczą pierwsze wizyty o charakterze turystycznym, datowane na pierwszą połowę XVI w. (Flasza, 2015). Wydobycie soli w bocheńskiej kopalni, która jest uznawana za najstarszy w Europie zakład wydobywczy, przez wieki kształtowało górniczy charakter miasta, wpływając na jego rozwój przestrzenny i architektoniczny. W 1990 r. z powodu wyczerpującego się złoża wydobyto ostatni urobek, choć zabytkowe wyrobiska kopalni zostały wpisane do rejestru zabytków województwa (wówczas tarnowskiego) jeszcze w 1981 r. W 1995 r. po raz pierwszy w historii kopalni uruchomiono zorganizowane zwiedzanie (Chrobot, 2016) – działalność turystyczna, pomimo różnych zmian organizacyjno-prawnych, prowadzona jest po dziś dzień, a sama kopalnia jest największą atrakcją turystyczną miasta i okolic. W 2000 r. bocheńska kopalnia zyskała status pomnika historii, a w 2013 r. została wpisana na Światową Listę Dziedzictwa UNESCO (jako rozszerzenie wpisu z 1978 r. dotyczącego Kopalni Soli w Wieliczce; po zmianach wpis funkcjonuje jako „Królewskie kopalnie soli w Wieliczce i Bochni”). O istotności niematerialnego bogactwa górniczego dziedzictwa świadczy wpisanie w marcu 2023 r. na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa „Tradycji Barbórkowych oraz kultu Św. Kingi wśród górników solnych kopalni w Bochni i Wieliczce”.

Centrum współczesnej Bochni stanowi średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem, szachownicowym rozmieszczeniem ulic i przylegającymi kamienicami. W jego sąsiedztwie znajdują się najważniejsze zabytki: Muzeum im. Stanisława Fishera i Bazylika

św. Mikołaja – znane sanktuarium maryjne. W krajobrazie wyróżnia się zaś wieża wyciągowa istniejącego po dziś dzień i czynnego szybu Sutoris. Nieco na uboczu (ok. 1,5 km od rynku) znajdują się główne zabudowania kopalni soli z czynnym szybem Campi, biurem obsługi ruchu turystycznego oraz dużym parkingiem dla autokarów i samochodów osobowych.

W literaturze przedmiotu (Farcik, 2017; Langer, 2010) w odniesieniu do dziedzictwa miejsc związanych z wydobywaniem soli kamiennej używa się określenia *dziedzictwo salinarne*. Ma ono charakter zarówno materialny, jak i niematerialny, jednakże na potrzeby niniejszego studium bocheńskie dziedzictwo potraktowano w sposób znacznie szerszy.

O potencjale dziedzictwa kulturowego Bochni w zakresie materialnym świadczą przede wszystkim obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości. W lipcu 2023 r. wpis obejmował 32 pozycje z terenu gminy miejskiej. W przeważającej części są to domy, które nadal pełnią funkcje mieszkalne, a także dwa cmentarze i trzy kaplice. Obiekty wpisane do rejestru zabytków, które mają szczególne znaczenie dla turystyki gminy miejskiej Bochni, zestawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wybrane obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomości na terenie gminy miejskiej Bochnia o szczególnym znaczeniu dla turystyki

Lp.	Obiekt	Rok wpisania do rejestru zabytków	Charakterystyka
1.	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja wraz z dzwonnica i otoczeniem	1968	Kościół został wzniesiony w stylu gotyckim, z późniejszym barkowo-rokokowym wyposażeniem, na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni służącej pierwszym bocheńskim górnikom. Szczególnym miejscem w świątyni jest Kaplica Matki Bożej Bocheńskiej (z cudownym obrazem Matki Boskiej Bocheńskiej) oraz Kaplica św. Kingi (będąca fragmentem najstarszej świątyni z połowy XV w. z zachowanymi elementami wystroju zaprojektowanymi przez Jana Matejkę). Obok świątyni znajduje się rekonstrukcja drewnianej dzwonnicy, która do chwili tragicznego pożaru w 1987 r. należała do najważniejszych zabytków drewnianego budownictwa sakralnego w Polsce.
2.	Zabytkowa część kopalni soli, ul. Campi 15	1981	Najcenniejsze pod względem zabytkowym są wyrobiska na poziomach od I do IX, położone na głębokości od 70 m do 289 m (zwłaszcza na poziomach IV August i VI Sienkiewicz oraz na międzypoziomie Dobosz). Zabytkowe są także obiekty sakralne, takie jak największa i najlepiej zachowana Kaplica św. Kingi czy osiemnastowieczna Kaplica Passionis.
3.	Park salinarny zwany plantami (Planty Salinarnie)	1981	Popularnie jest on nazywany przez mieszkańców plantami. Powierzchnia parku wpisana do rejestru zabytków wynosi 3,2 ha. Założono go w połowie XIX w. na terenie dawnego placu żupnego, gdzie handlowano solą. Kompozycja założenia ogrodowego to dzieło Carla Bauera. W parku dominują kłony pospolite, kasztanowce białe i lipy drobnolistne. W parku znajdują się altana dla orkiestry salinarnie (powstała w latach 30. XX w.), a także zabudowania przemysłowe kopalni Kuźnia i Lodownia (objęte gminnym programem rewitalizacji), w których po rewitalizacji zlokalizowano centrum informacji turystycznej, Oddział PTTK, lokal gastronomiczny i publiczne toalety.

4.	Układ urbanistyczny	1983	Centralnym punktem średniowiecznego założenia szachownicowego jest rynek, z którego wybiega dziewięć ulic. Od średniowiecza stanowi on prestiżową część miasta, wokół której znajdują się liczne kamienice o funkcjach mieszkaniowo-handlowych (część z nich objęta jest oddzielnym wpisem do rejestru zabytków). Rynek został objęty gminnym programem rewitalizacyjnym.
5.	Budynek dawnego klasztoru dominikanów (obecnie Muzeum im. Stanisława Fishera)	2001	To dwuskrzydłowy, późnobarokowy budynek. Jego najstarsze fragmenty mogą sięgać nawet XVI w. Po kasacji klasztoru w 1777 r. był on wykorzystywany do celów administracyjnych, w 1959 r. utworzono w nim muzeum prezentujące m.in. bogate zbiory kultury ludowej ziemi bocheńskiej.
6.	Budynek zwany Zamkiem Żupnym	2017	Po generalnej przebudowie z 1875 r. budynek nie przypomina wzmiankowanego w XIV w. założenia zamkowego ani późniejszej renesansowej rezydencji żupników bocheńskiej kopalni. Po przeprowadzanych badaniach archeologicznych przygotowano dokumentację rewitalizacji zamku (stan na lipiec 2024 r.), który w przyszłości ma pełnić funkcje wystawowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy (stan lipiec 2023)*; J. Charkot, *Uwarunkowania historyczne i prawno-organizacyjne górniczo-konserwatorskiego zabezpieczania zabytkowych wyrobisk Kopalni Bocheńskiej*; J. Flasza, *Bochnia. Przewodnik po mieście, Gminny Program Rewitalizacji Miasta Bochnia na lata 2017–2030*

O potencjale miasta – poza dziedzictwem materialnym – decyduje także kulturalny i duchowy dorobek pokoleń górników i ich rodzin, będący częścią niematerialnego dziedzictwa Bochni. To właśnie lokalna społeczność jest depozytariuszem owego duchowego dziedzictwa, które powstało na bazie bogatej tradycji i obrzędowości wynikającej z wielowiekowych związków człowieka z „białym złotem”, jak nazywano w przeszłości sól kamienną. Wyjątkowe miejsce wśród licznych przykładów tej spuścizny miasta zajmują tradycyjne barbórki obchodzone rokrocznie 4 grudnia oraz kult patronki górników solnych – św. Kingi. Oba święta zostały uhonorowane wpisem na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa (w 2023 r.). Szczegółową charakterystykę niematerialnych elementów dziedzictwa Bochni zestawiono tabeli 2.

Tabela 2. Dziedzictwo niematerialne Bochni

Lp.	Elementy dziedzictwa niematerialnego	Charakterystyka
1.	Tradycje i zwyczaje	Karczma górnicza (zwana również karczmą piwną), pochodł lisa i „skok przez skórę” (obrzędy przyjęcia do społeczności górniczej) są kultywowane zwłaszcza podczas obchodów barbórki.
2.	Święta i uroczystości	Barbórka – coroczne święto górników, obchodzone 4 grudnia, będące okazją do podsumowania całego roku pracy. Wyjątkowy dzień, w którym jest miejsce na modlitwę i świętowanie. Z kolei obchody Dnia św. Kingi, przypadające na 24 lipca, rozpoczynają się uroczystą mszą w Kaplicy św. Kingi i są okazją do dnia otwartego kopalni (połączonego z darmowym zwiedzaniem trasy turystycznej). Bocheńscy górnicy wyruszają także w pielgrzymkę do Klasztoru Sióstr Klarysek w Starym Sączu, gdzie mieści się grób św. Kingi.
3.	Kult świętych	Święta Kinga jest uznawana za patronkę górników solnych. Już w średniowieczu była ona czczona przez pracowników żupy. Oficjalny kult św. Kingi w Bochni został zapoczątkowany w 1670 r., kiedy komisja królewska ogłosiła ją patronką rodzimego górnictwa solnego. W Bochni znajdują się dwie kaplice pod jej wezwaniem: kaplica w kościele

		św. Mikołaja i kaplica w kopalni soli (wcześniej Nowa Kaplica Aniołów Stróżów), w której od 2016 r. znajdują się relikwie św. Kingi. Jej imię nosi także plac, na którym stoi bocheńska bazylika. Św. Barbara jako patronka trudnej pracy była czczona przez bocheńskich górników od przełomu XVIII i XIX w. Do połowy XX w. w kopalni znajdowała się kaplica pod jej wezwaniem. Obecnie przedstawiający ją ołtarz mieści się w prezbiterium podziemnej Kaplicy św. Kingi.
4.	Legends, podania	Legends: <i>O pierścieniu św. Kingi, Skibka chleba, Skarbnikowe sądy, Dar króla Kazimierza.</i>
5.	Powiedzenia i przysłowia	„Szczęść Boże” to nie tylko tradycyjne górnicze powitanie, lecz także element górniczej kultury (wykorzystywany również w Niemczech i Czechach). Jest ono także używane przez przewodników witających się z turystami.
6.	Nazewnictwo nawiązujące do salinarnego dziedzictwa	Ulice: Regis, Campi, Trinitatis, Gazaris, Sutoris, Floris (nazwy od istniejących lub nieistniejących szybów), Solna, Solna Góra, Górników, Za Szybem, Warzelnicza; Plac Bochneris; Kino Regis; Restauracja Salina; Sklep Floris; Sklep Sutoris; hala targowa Gazaris; Sklep Ziołowa Kopalnia.
7.	Działalność górniczej orkiestry dętej	Górnicza orkiestra dęta powstała w 1880 r. Jej założycielem i pierwszym kapelmistrzem był Antoni Langer. Opiekę nad działalnością orkiestry sprawuje Stowarzyszenie Górnicze „Sutoris”, noszące imię założyciela. Orkiestra liczy ponad 40 muzyków i skupia nie tylko górników, lecz także przedstawicieli innych zawodów. Muzycy aktywnie włączają się w kultywowanie tradycji górniczych i uświetniają swoimi koncertami liczne wydarzenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Langer, *Dziedzictwo salinarne jako element atrakcyjności turystycznej regionów solnych*; D. Śladecki, *Podziemne miejsca kultu w tradycji bocheńskich górników*; E. Kalwajtys, *Świadectwa kultu Świętej Kingi w górnictwie solnym*; T. Wojciechowski, *Jubileusz stulecia orkiestry salinarnej bocheńskiej 1880–1980*; M. Olejnik, *Legenda o pierścieniu świętej Kingi*; E. Stadtmüller, *Legends Bocheńskie*; strona www.kopalnia-bochnia.pl

WYNIKI

Dziedzictwo kulturowe w dokumentach strategicznych i planistycznych

Podjęte zagadnienie badawcze dotyczy sposobu, w jaki dziedzictwo kulturowe miasta funkcjonuje w zapisach różnych dokumentów o charakterze strategicznym i planistycznym. We wstępie do *Strategii Rozwoju Gminy Miasta Bochnia na lata 2022–2030* napisano: „współczesna Bochnia bazuje na tym dziedzictwie, aktywnie o niego dba, o czym świadczą realizowane w ostatnich latach przedsięwzięcia rewitalizacyjne, w tym dotyczące wspomnianej przestrzeni rynku czy plant, oraz próbuje uczynić z niego element atrakcyjności, zarówno osadniczej, jak i turystycznej”. Zasoby dziedzictwa kulturowego zostały uznane za jeden z najważniejszych czynników bezpośrednio wpływających na rozwój miasta i za jedną z najmocniejszych stron miasta w przeprowadzonej analizie SWOT. O wyjątkowym statusie dziedzictwa kulturowego Bochni stanowi również ujęcie go jako cel strategiczny w obszarze gospodarka i turystyka.

Równie ważnym dokumentem uwzględniającym potencjał dziedzictwa kulturowego kopalni jest *Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”* (MPZP) uchwalony w 2008 r. (w 2016 r. nastąpiła zmiana punktowa MPZP „Śródmieście”), który swym zasięgiem obejmuje 163 ha powierzchni miasta, w tym historyczne centrum Bochni oraz położone nieco na uboczu zabudowania kopalni soli wraz z szybem Campi. W dokumencie określono m.in. zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej. W ten sposób ustalono trzy strefy ochrony konserwatorskiej (A – ścisłej

ochrony konserwatorskiej, B – częściowej ochrony konserwatorskiej, C – ochrony krajobrazu). W strefie A, obejmującej zabytkowy układ urbanistyczny miasta, założono m.in. „zachowanie i uczynienie zabytkowych układów przestrzennych”, „utrzymanie i konserwację wszystkich obiektów zabytkowych, w tym zakaz przecinania i uszkodzania gzymsów”, „dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej” (Uchwała Nr XVII/174/08 Rady Miasta). Istotna zmiana, która została wprowadzona Uchwałą Rady Miasta Bochnia z dnia 31 sierpnia 2016 r., dotyczyła MPZP w kontekście dziedzictwa kulturowego. Ustalono „zasady zagospodarowania umożliwiające ochronę i prawidłowe kształtowanie dziedzictwa miejskiego fragmentu terenu położonego w strefie buforowej obszaru wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO” (Uchwała Rady Miasta Bochnia Nr XXIII/194/16), co było związane z włączeniem na tę listę bocheńskiej żupy solnej w 2013 r. Do wartości dziedzictwa kulturowego odnoszą się także zamieszczone w MPZP zasady ochrony układu przestrzennego i zabudowy miejskiej, zakładające „zapewnienie wysokiego standardu i jakości urbanistyczno-architektonicznej nowej, remontowanej i przekształcanej zabudowy, wkomponowanej w historyczną tkankę” czy też „prowadzenie rewitalizacji zabudowy objętej ochroną konserwatorską” (Uchwała Nr XVII/174/08 Rady Miasta). Z dziedzictwem kulturowym jest też nierozdzielnie związany wzrost atrakcyjności turystycznej miasta, który, jak podkreślono w obowiązującym *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasta Bochnia, tom I i II*, wiąże się z „opieką nad dziedzictwem kulturowym miasta, poprzez utrzymanie tych wartości dla przyszłych pokoleń” (*Studium...*, I, 129). W dwutomowym opracowaniu zdiagnozowano stan dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Podkreślono m.in. „właściwe wykorzystanie obiektów zabytkowych w dostosowaniu do aktualnych potrzeb, w sposób nie kolidujący z ich charakterem i nie stanowiący zagrożenia dla konstrukcji i substancji kulturowej” (*Studium...*, II, 29). Istotny w kontekście poruszanej tematyki jest *Gminny Program Rewitalizacji Miasta Bochnia na lata 2017–2026* (GPRMB), który w 2024 r. został uaktualniony i przedłużony do 2030 r. Jest to dokument kompatybilny ze wspomnianą wcześniej strategią, który realizuje przyjętą w niej politykę rozwoju. Jego powstanie było poprzedzone szerokimi konsultacjami społecznymi, warsztatami urbanistycznymi i badaniami terenowymi. Wydzielono w nim trzy podobszary, które zostały objęte programem: Śródmieście – Campi, osiedle socjalne ul. Na Buczków, osiedle socjalne ul. Kaima.

W dalszej części artykułu skupiono się na podobszarze Śródmieście – Campi, ponieważ to na tym terenie koncentrują się główne zadania rewitalizacyjne dotyczące dziedzictwa kulturowego. Na pozostałych podobszarach program rewitalizacyjny objął przede wszystkim działania realizujące cele szczegółowe GPRMB, takie jak „poprawa jakości zamieszkania i przestrzeni życia mieszkańców” oraz „wzrost integracji i spójności społecznej” (*Gminny Program...*, 69).

Do najważniejszych potrzeb rewitalizacyjnych podobszaru Śródmieście – Campi zaliczono potrzeby bezpośrednio związane z dziedzictwem miasta („wykorzystanie i wyeksponowanie bogatego dziedzictwa salinarnego dla rozwoju funkcji turystycznych”) oraz potrzeby pośrednie („przywrócenie dla ruchu turystycznego szybu «Sutoris»¹, który umożliwiał turystom zakończenie zwiedzania kopalni w zabytkowym centrum miasta, co wpłynie na wzrost jego atrakcyjności turystycznej oraz gospodarczej”; *Gminny Program...*, 61).

¹ Obecnie (październik 2024) turyści obsługiwani są przez szyb Campi, zlokalizowany ok. 1,5 km od ścisłego centrum miasta.

Wśród 40 projektów podstawowych i sześciu uzupełniających (dla wszystkich podobszarów rewitalizacji) siedem w sposób istotny łączy się z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w rozwoju miasta i usług turystycznych. W projektach zaplanowano: 1) rewitalizację Plant Salinarnych, 2) rewitalizację dziedzińca Muzeum im. Stanisława Fischera, 3) projekt Muzyczna Altana 3) wyeksponowanie wartości Bazyliki św. Mikołaja, a także wprowadzenie elementów małej architektury, oświetlenia i informacji o obiekcie, 4) odbudowę nadszymbia Regis (projekt zakłada odbudowę symbolicznej wieży szypowej w miejscu gdzie znajdował się jeden z najstarszych szypów w Bochni), 5) rewitalizację Zamku Żupnego, 6) projekt Stara Warzelnia (zakładającego ochronę zachowanego budynku starej warzelni panwiowej oraz ochronę istniejącego komina ceglanego jako obiektów związanych z procesem warzenia soli), 7) modernizację i adaptację piwnic Muzeum im. Stanisława Fischera na pomieszczenia ekspozycyjne. Z zaplanowanych działań do tej pory zrealizowano projekt Muzyczna Altana, który był związany z organizacją koncertów w altanie pochodzącej z początku XX w., usytuowaną na Plantach Salinarnych. Organizacja koncertów nawiązuje do dawnej tradycji koncertów orkiestry salinarnej, które odbywały się właśnie w tej altanie. Objęte programem imprezy odbywały się w wakacyjne niedziele w latach 2021–2023 (łącznie 30 koncertów). Projekt został realizowany przez Stowarzyszenie Górnicze „Sutoris” oraz Urząd Miasta Bochnia. Z kolei we wrześniu 2024 r. ukończono kompleksową rewitalizację Plant Salinarnych, obejmującą m.in. nasadzenia drzew i krzewów, powstanie nowych nawierzchni alejek parkowych, wprowadzenie elementów małej architektury oraz powstanie fontanny w miejscu dawnego stawu salinarnego. Na wcześniejszym etapie rewitalizacji Plant Sanitarnych, ukończonym na początku 2022 r., wyremontowano należące do dawnej żupy solnej budynki Kuźni i Lodowni – z zachowaniem charakterystycznych elementów architektonicznych nawiązujących do industrialnych zabudowań kopalni z końca XIX w. Obecnie budynki te pełnią funkcje turystyczne: zlokalizowano w nich Centrum Informacji Turystycznej (Kuźnia) i bocheński Oddział PTTK (Lodownia). Ponadto budynek Kuźni pełni także funkcje gastronomiczne. Wspomniane prace zostały sfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, które były przeznaczone na rewitalizację terenów poprzemysłowych. W zaktualizowanym GPRMB nie uwzględniono ukończonego, jednego z pierwszych i najważniejszych projektów, który obejmował rewitalizację centrum miasta – „Rynek OD-NOWA”. Projekt ten wiązał się z modernizacją płyty rynku i z przywróceniem historycznych zarysów i kształtów nieistniejącego ratusza, a także z remontem pomnika króla Kazimierza Wielkiego.

PROJEKTY I DZIAŁANIA WYKORZYSTUJĄCE ORAZ PROMUJĄCE DZIEDZICTWO W PRZESTRZENI MIASTA

Na podstawie wcześniejszej analizy danych wyodrębniono dwie grupy działań, które w różnorodny sposób nawiązują do dziedzictwa kulturowego Bochni, promują miasto i przyczyniają się do jego turystycznego rozwoju. W pierwszej grupie uwzględniono inicjatywy i projekty zrealizowane w przestrzeni miasta. Do drugiej grupy zaklasyfikowano działania rozumiane jako oferta i usługi skierowane do turystów oraz mieszkańców. Przeprowadzone przez autorkę badania terenowe (w okresie od września 2023 r. do września 2024 r.) pozwoliły zweryfikować rzeczywisty stan wyodrębnionych projektów i inicjatyw. Szczegółowa charakterystyka tych działań została przedstawiona w tabeli 3 (przestrzeń miasta) i w tabeli 4 (oferta i usługi).

Tabela 3. Działania i inicjatywy nawiązujące do dziedzictwa kulturowego, które są obecne w przestrzeni miasta

Lp.	Nazwa	Rok powstania	Charakterystyka	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Finansowanie
1.	NaCl Bocheński Szlak Solny „Na świecie” im. Świętej Kingi	2005	Szlak obejmuje 24 miejsca związane z dziedzictwem salinarnym miasta – 14 z nich to istniejące lub nieistniejące szyby kopalniane, które działały w różnych okresach. Określenie „na świecie” w nazewnictwie górniczym oznacza na powierzchni. Każdy punkt na szlaku został oznaczony tablicą informacyjną. Dodatkowo w miejscu niektórych nieistniejących szybów znajdują się kopalniane wagoniki. Pomędzy poszczególnymi punktami w płytach chodnikowych umieszczono odlane z brązu płytki z nazwą szlaku.	Muzeum im. prof. Stanisława Fischera, współpraca: Wydział Promocji i Rozwoju Miasta Urzędu Miejskiego w Bochni	Budżet Województwa Małopolskiego w 2005 r.
2.	Turisticus	2018	Sieć tras turystycznych na terenie Bochni, w skład której wchodzi: trasa rowerowa <i>Tour de kopalnia</i> (5,3 km); trzy trasy piesze – <i>Trakt św. Kinga</i> (1,9 km), <i>Trakt św. Barbara</i> (2,2 km) i <i>Trakt św. Mikołaja</i> (1,6 km); trasa spacerowa: <i>Korona Bochni – Pętla Sutoris</i> (1,6 km), <i>Pętla Campi</i> (3,9 km), <i>Pętla Trinitatis</i> (9,5 km). W ramach projektu powstały także questy.	Urząd Miasta Bochnia	Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
3.	Tężnia solankowa przy Plantach Salinarnych (fot. 2)	2019	Tężnia solankowa została umieszczona w bezpośrednim sąsiedztwie Plant Salinarnych. Konstrukcję wzniesiono z drzewa modrzewiowego i tarniny. Ma ona kształt niepełnej elipsy z wybrukowanym dziedzińcem i fontanną, towarzyszącą jej elementy małej architektury oraz komora inhalacyjna. Wokół tężni zlokalizowano urządzenia sportowo-rekreacyjne.	Urząd Miasta Bochnia	Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

3.	Figurki bocheńskich gwarków (fot. 1)	2020–2021, 2024	Miniaturowe figurki nawiązują do solnej tradycji miasta. Pierwsza figurka znajduje się przy szybie Sutoris (zwanym szybem Szewca, <i>sutor</i> – łac. 'szewc') i przedstawia gwarka, czyli szewca. Druga figurka znajduje się przy fontannie na rynku i przedstawia kopacza na łańcuch solnym. Trzecia figurka symbolizuje muzyka Orkiestry Dętej Kopalni Soli – została ona usytuowana przy zabytkowej altanie na Plantach Salinarnych. Czwarta figurka znajduje się przy Muzeum Motyli i przedstawia gwarka z motylem. Zaplanowano jeszcze cztery figurki gwarków.	Urząd Miasta Bochnia	Gminny Program Rewitalizacji
4.	Gabloty z solnymi bryłami	2021	Gabloty z okazałymi bryłami solnymi pochodzący mi z kopalni soli w Bochni i zatopionymi w żywicy znajdują się przy południowej pierzei rynku oraz na ul. Solnej – przy szybie Sutoris. Łącznie ustawiono 10 podświetlanych nocą gablot (sześć znajduje się na rynku, a cztery przy ul. Solnej i szybie Sutoris).	Urząd Miasta Bochnia	Gminny Program Rewitalizacji
5.	Rzeźba przedstawiająca księcia Bolesława i św. Kingę	2022	Rzeźba znajduje się w centrum Bochni, na wprost szybu Sutoris. Jej autorem jest prof. Czesław Dźwigaj. Dzieło przedstawia legendę o znalezionym w bryle soli pierścieniu św. Kingi. Przedstawienie tworzą 2,5-metrowe postacie św. Kingi, księcia Bolesława Wstydlivego, który nadał Bochni prawa miejskie, oraz górnika trzymającego kryształ soli – miał się w nim znajdować legendarny pierścień.	Urząd Miasta Bochnia	Urząd Miasta Bochnia
6.	Fontanna na Plantach Salinarnych (fot. 2)	2024	Fontanna została usytuowana w miejscu dawnego stawu salinarnego, który funkcjonował w pierwotnym założeniu ogrodowym z XIX w. – według projektu Carla Bauera. Przez ostatnie lata w miejscu tym znajdował się plac zabaw. W ramach rewitalizacji przywrócono wodę na Plantach.	Urząd Miasta Bochnia	Gminny Program Rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań terenowych

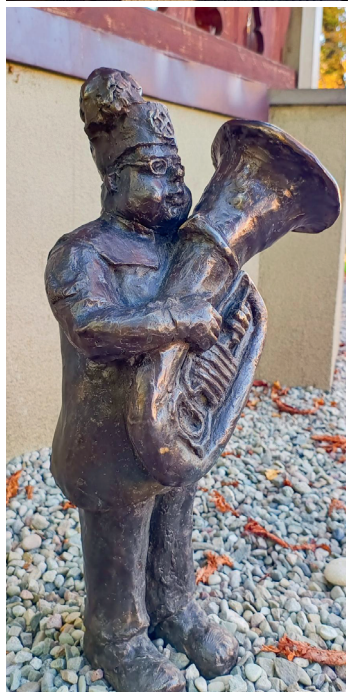
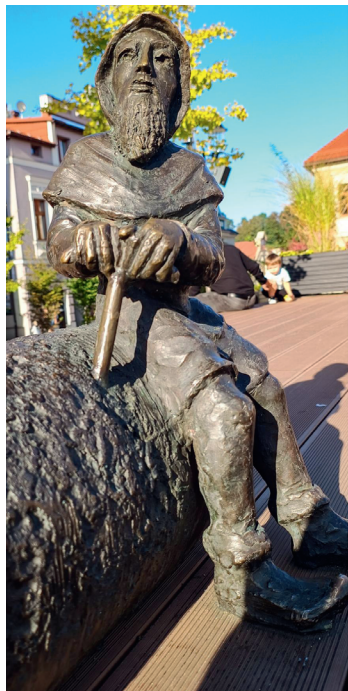
Tabela 4. Działania i inicjatywy nawiązujące do dziedzictwa kulturowego w usługach oferowanych turystom

Lp.	Nazwa	Rok powstania	Charakterystyka	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Finansowanie
1.	Trasa turystyczna z podziemną ekspozycją multimedialną	2011	Trasa wiedzy podziemnymi korytarzami i prezentuje rozwój żupy oraz dziedzictwo przemysłowe związane z wydobywaniem soli. Na trasie wykorzystano liczne nowinki technologiczne takie jak: projektor, ekrany holograficzne, stroboskopy oraz technikę mappingu.	Kopalnia Soli Bochnia (do 2011 r. – Uzdrowisko Kopalnia Soli Bochni sp. z o.o.)	Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007–2013 (3.1. Rozwój infrastruktury turystycznej), Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
2.	Centrum Informacji Turystycznej	2022	Centrum Informacji Turystycznej powstało w nowym budynku Kuźni na Plantach Salinarnych, w pobliżu łaźni solankowej. W 2022 r. CIT Bochnia zostało włączone do Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej. Poza udzielaniem informacji turystycznej prowadzi ono działania w zakresie upowszechniania lokalnego dziedzictwa (m.in. opracowanie scenariuszy gier terenowych i paszportu odkrywcy Bochni, a także wakacyjne warsztaty, spotkania z ciekawymi osobami).	Urząd Miasta Bochnia, Miejski Dom Kultury	Urząd Miasta Bochnia
3.	Multisensoryczna trasa turystyczna „Solny świadek”	2023	Trasa przeznaczona dla osób powyżej 13 roku życia, które w ekwipunku górniczym, obejmującym łamkę, hełm i pochłaniacz, przemierzają najciekawsze podziemne korytarze kopalni. Trasa rozpoczyna się od zejścia schodami znajdującymi się przy szybie Sutoris. Wzbogacono ją licznymi efektami wykorzystującymi najnowszą technologię.	Kopalnia Soli Bochnia	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 (8.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury)

4.	Gwarek Bocheński – odznaka miejscowego Oddziału PTTK	2023	Odznaka krajoznawcza ustanowiona przez bocheński Oddział PTTK, której celem jest popularyzacja walorów krajoznawczych i kulturowych Bochni. Odznaka jest jednostopniowa i może zostać zdobyta bez względu na wiek.	PTTK w Bochni	PTTK w Bochni wraz z Urzędem Miasta w Bochni
5.	Święto Ulicy Solnej	2023	Święto organizowane jest raz w roku – w czerwcu, w ramach obchodów Dni Bochni. Ideą święta jest przybliżenie treści aktu lokacyjnego Bochni oraz dziedzictwa niematerialnego (zwłaszcza legend związanych z bocheńską żupą, w tym <i>Legendy o pierścieniu św. Kingi</i> , która jest inscenizowana przez lokalne grupy teatralne). Wydarzeniu towarzyszą liczne atrakcje i konkursy dla najmłodszych.	Miejski Dom Kultury w Bochni	Urząd Miasta Bochnia przy wsparciu sponsorów Dni Bochni (m.in. Kopalnia Soli Bochnia)
6.	Biuro Obsługi Turystyki „Sutoris”	2024	Biuro Obsługi Turystyki „Sutoris” jest zlokalizowane w centrum miasta – tuż przy rynku, nieopodal szybu Sutoris. W punkcie można kupić bilety do kopalni, zaopatrzyć się w broszury informacyjne, a także na- być pamiątki związane z kopalnią soli.	Kopalnia Soli Bochnia, Urząd Miasta Bochnia	Kopalnia Soli Bochnia, Urząd Miasta Bochnia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań terenowych

Fotografia 1. Figurki bocheńskich gwarków: od lewej kopacz na bałwanie solnym, gwarek szewc, gwarek muzyk Orkiestry Kopalni Soli Bochnia

Fotografia 2. Tężnia solankowa oraz fontanna na Plantach Salinarnych (w miejscu dawnego stawu solarnego)

Źródło: archiwum autorki

PODSUMOWANIE

Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wpływ na szeroko pojęty rozwój miasta można rozpatrywać na wielu płaszczyznach. Decyzja o sposobie wykorzystania wspomnianego dziedzictwa najczęściej wpływa na planowane i ukierunkowanie działań samorządowych. Waga i potencjał lokalnego dziedzictwa Bochni dostrzegane są we wszystkich objętych analizą dokumentach planistycznych i strategicznych. Efekty działań podjętych w ramach *Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Bochnia* można zauważyć w przestrzeni miasta (rynek, Planty Salinarnie), co pozytywnie wpływa na wizerunek Bochni i podkreśla jej wielowiekowe związki z dziedzictwem solinarnym.

Świadectwem tych działań jest także obecność różnego rodzaju elementów zwiększających estetykę miejsca, np. gabloty z bryłami solnymi, figurki gwarków, fontanny na rynku i plantach. Wśród sposobów wykorzystania dziedzictwa Bochni można również znaleźć działania skierowane ku turystom – skupiają się one podnoszeniu atrakcyjności ich pobytu, np. tężnia solankowa i kompleks zrewaloryzowanych Plant Salinarnych. Zasadnicze punkty gminnego programu obejmowały kluczowe przestrzenie miasta (rynek i plany). Wśród zadań oczekujących na rewaloryzację znajduje się m.in. budynek dawnego Zamku Żupnego. Przedłużenie realizacji GPRMB do 2030 r. jest szansą, aby i to miejsce odzyskało dawną świetność.

Wśród inicjatyw lokalnego samorządu Bochni można zauważyć projekty bazujące zarówno na materialnym, jak i na niematerialnym dziedzictwie. Zaobserwowano też jednak udział innych podmiotów wykorzystujących dziedzictwo miasta. Mowa przede wszystkim o kopalni soli prowadzącej turystyczną działalność komercyjną i także podejmującą współpracę z samorządem w ramach obchodów Dnia św. Kingi, Święta Ulicy Solnej czy organizacji Biura Obsługi Turystyki „Sutoris”. Na uwagę zasługuje też działalność miejscowego Oddziału PTTK w zakresie ustanowienia odznaki krajoznawczej Gwarek Bocheński, która ma popularyzować miejscowe dziedzictwo kulturowe. Należy przy tym zaznaczyć, że wiele z tych działań zostało zrealizowanych z udziałem środków unijnych.

Literatura References

- Chabiera, A. (2021). Rola dziedzictwa w dokumentach strategicznych gmin – wiedza i świadomość kluczowych urzędników gminnych W: B. Skaldawski i in. (red.), *Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Rozwój lokalny i strategiczne zarządzanie rozwojem gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe*, t. 2. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa, 57–62.
- Charkot, J. (2016). Uwarunkowania historyczne i prawno-organizacyjne górniczo-konserwatorskiego zabezpieczania zabytkowych wyrobisk Kopalni Bocheńskiej. *Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*, 31, 119–150.
- Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego. (2008). Uchwała nr XVII/174/08 Rady Miejskiej w Bochni z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia Miejsowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”. Pozyskano z: <https://bip.malopolska.pl/umbochnia/Article/get/id,38777.html> (dostęp: 10.08.2024).
- Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego. (2016). Uchwała nr XXIII/194/16 Rady Miasta Bochnia z dnia 31 sierpnia 2016 roku w sprawie uchwalenia zmiany punktowej miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Śródmieście”. Pozyskano z: http://sip.umbochnia.pl/mapa/static/plans/Plan_XXIII_194_16_Srodmiestcie.pdf (dostęp: 20.07.2024).
- Faracik, R. (2017). Dziedzictwo salinarne Europy Środkowej. W: M. Drewnik, M. Mika (red.), *Człowiek i jego działania: spojrzenie geografu. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, 93–105.
- Flasza, J. (2015). *Bochnia. Przewodnik po mieście*. Bochnia: Miejski Dom Kultury w Bochni.
- Galusek, Ł., Jagodzińska K. (2024, sierpień 20). *Dziedzictwo*. Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie. Pozyskano z: <https://cbh.pan.pl/en/dziedzictwo> (dostęp: 1.09.2024).
- Gminny Program Rewitalizacji Miasta Bochnia na lata 2017–2030*. (2024). Urząd Miasta Bochnia.
- Góral, A. (2013). Rola samorządu terytorialnego w zrównoważonym zarządzaniu niematerialnym dziedzictwem kulturowym. W: J. Adamowski, K. Smyk (red.), *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła–wartości–ochrona*. Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS, 99–110.
- Kalwajtys, E. (2001). Świadectwa kultu Świętej Kingi w górnictwie solnym. *Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*, 21, 257–272.

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. (1976). Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (2003). Dz.U. 2011 nr 172 poz. 1018.
- Kopalnia Soli Bochnia. (2024). „*Solny Świadek*” – *Multisensoryczna Trasa Turystyczna*. Pozyskano z: https://kopalnia-bochnia.pl/zwiedzanie/solny_swiatek/ (dostęp: 2.09.2024)
- Kopalnia Soli Bochnia. (2024). *Trasa turystyczna z Podziemną Ekspozycją Multimedialną*. Pozyskano z: <https://kopalnia-bochnia.pl/zwiedzanie/podziemnaekspozycjamultimedialna/> (dostęp: 20.08.2024).
- Kozioł, A. (2021). Dziedzictwo kulturowe w teoriach rozwoju „od dołu”, W: B. Skaldawski i in. (red.), *Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Rozwój lokalny i strategiczne zarządzanie rozwojem gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe*, t.2. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa, 8–20.
- Langer, P. (2005). Problem rewitalizacji przestrzeni średnich miast w projektach współfinansowanych z funduszy strukturalnych na przykładzie Bochni. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 15.
- Langer, P. (2008). Znaczenie kopalni soli dla przestrzeni publicznych Bochni. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 105(3-A), 157–162.
- Langer, P. (2010). Dziedzictwo salinarne jako element atrakcyjności turystycznej regionów solnych. W: M.K. Leniartek (red.), *Autokreacja poprzez turystykę. Monografie. Prace Zbiorowe Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu*. Wrocław: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, 235–244.
- Langer, P. (2011). Dziedzictwo kulturowe w stymulowaniu rozwoju miast solnych. *Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN*, 141, 211–227.
- Langer, P. (2012). Wyrobiska solne jako przestrzeń urbanistyczna. *Geology, Geophysics and Environment*, 38(2), 239–250.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2020). *Zarządzanie w turystyce kulturowej*, t. I: *Konteksty, Koncepcje, Strategie*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Murzyn-Kupisz, M. (2012). Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 221.
- Murzyn-Kupisz, M. (2010). Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny. Przykład podkrakowskich Niepołomic. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 835, 67–91.
- Olejnik, M. (2022). *Legenda o pierścieniu świętej Kingi*. Łapczyca: Wydawnictwo Regis.
- Przybyszewska-Gudelis, R. (2001). Strategiczna rola turystyki w rozwoju małych historycznych miast polskich, W: W. Maik, K. Marciniak (red.), *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów, miast i obszarów wiejskich*. Bydgoszcz: WPSTiH, 55–68.
- Raport o stanie Gminy Miasta Bochnia za 2023 r. (2023). Pozyskano z: <https://bochnia.eu/raport-o-stanie-gminy-miasta-bochnia-za-2023-r/> (dostęp: 8.08.2024).
- Stadtmüller, E. (2008). *Legendy Bocheńskie*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Strategia Rozwoju Gminy Miasta Bochnia na lata 2022–2030. (2022). Pozyskano z: <https://bochnia.eu/samorzad/plany-wieloletnie/strategia-rozwoju-gminy-miasta-bochnia-na-lata-2022-2030/> (dostęp: 25.07.2024).
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miasta Bochnia. (2012). *Diagnoza stanu istniejącego uwarunkowania i możliwości rozwoju*. Załącznik nr 7a do uchwały nr XXV/274/12 Rady Miasta Bochnia z dnia 28 grudnia 2012 r.
- Szydlowski, K., Flaszka, M. (2022). Zabytkowa Kopalnia Soli „Bochnia”. *Mining-Informatics, Automation and Electrical Engineering*, 60(1), 28–32.
- Szmygin, B. (2016). Światowe dziedzictwo kultury UNESCO: charakterystyka, metodologia, zarządzanie. Warszawa: Polski Komitet Narodowy ICOMOS.
- Śladecki, D. (2001). Podziemne miejsca kultu w tradycji bocheńskich górników. *Rocznik Bocheński*, 5, 65–86.
- Tomczykowska, P. (2014). Turystyka kulturowa szansą na rozwój miasta kreatywnego. Przykład Bydgoszczy i Torunia. *Turystyka Kulturowa*, 2, 39–54.

- Wojciechowski, T. (1980). *Jubileusz stulecia Orkiestry Salinarnej Bocheńskiej 1880–1980*. Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie. (2024). *Wykaz obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Małopolskiego*. Pozyskano z: <https://www.wuoz.malopolska.pl/wp-content/uploads/2024/09/Wykaz-wspiwow-do-Rejestru-zabytkow-z-podzialem-na-powiaty-czerwiec-2024.pdf> (dostęp: 2.09.2024).
- Zbieranek, P. (2024). Dziedzictwo kulturowe w procesie rozwoju lokalnego na obszarach niezurbanizowanych: Studium przypadku gminy Stegna. *Kultura i Społeczeństwo*, 68(3), 205–233.

Anna Kolasieńska, dr nauk o kulturze fizycznej, adiunkt w Katedrze Turystyki i Badań Regionalnych, Instytut Zarządzania i Spraw Społecznych, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Autorka polskich i zagranicznych publikacji z zakresu turystyki i hotelarstwa. Członek Zespołu Badawczego Europejskie Szlaki Kulturowe. Licencjonowany przewodnik po Krakowie. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę hotelarstwa, szeroko pojętą turystykę kulturową i dziedzictwo kulturowe, a w szczególności funkcjonowanie szlaków kulturowych. Prowadzi zajęcia na kierunku turystyka i rekreacja.

Anna Kolasieńska, PhD in Physical Culture, Assistant Professor in the Department of Tourism and Regional Studies, Institute of Management and Social Affairs, University of the National Education Commission in Krakow. Author of Polish and foreign publications in the field of tourism and hospitality. Member of the European Cultural Routes Research Team and licensed tour guide in Krakow. Her research interests include issues concerning cultural tourism and heritage as broadly defined, in particular the operation of cultural routes and hotel management. She teaches classes in the field of tourism and recreation.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6990-0128>

Adres / Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
Instytut Zarządzania i Spraw Społecznych
Katedra Turystyki i Badań Regionalnych
ul. Podchorążych 2
30–084 Kraków, Polska
e-mail: anna.kolasinska@uken.krakow.pl